

Caput III.

De contractu mutui qui ex se gratuitis, per accidens onerosis contractibus adnumeratur, et de usura.

Cfr. praeter S. Thom. II. II. q. 78 et S. Alph. I. 3 n. 758—792: *Zech rigor moderatus* . . ., *Biner dissert. jurid. de usuris* (Migne curs. th. t. XVI), *Mastrofini de usuris*, *Bolgeni, Sc. Maffei, de la Luzerne de eod.*, *Funk Zins und Wucher*, *Perin de lege usur.*

Articulus I.

De notione contractus mutui et usurae.

1090 I. Mutuatio contractus est, quo unus rem suam primo usu consumptibilem, seu rem sterilem et infructuosam in alterum transfert cum obligatione rem similem, i. e. ejusdem generis, ad aequalitatem reddendi¹.

II. Objectum contractus mutui est res *ut infructuosa*; fructifera autem res aliqua esse potest 1) naturaliter, 2) artificialiter vel instrumentaliter, 3) civiliter: quum earum rerum pretio aestimabilis sit *usus*, ut distinctus est ab ipsa rei substantia, contractui mutui illae res per se non subjacent.

III. Quare ex natura contractus mutui ejusque objecti fit, ut ultra id, quod datur, recipi postea nihil possit, nisi aut natura objecti mutetur, aut ratio *accedat*, cur obligatio carendi illa re per certum aliquod tempus pretio aestimabilis evadat.

IV. Quod nisi accidat, exactio foeneris vel cujuslibet oneris impositio ultra redditionem rei ejusve valoris est contra justitiam atque peccatum usurarii vocatur; denegatio mutui pro necessitate petentis contra caritatem esse potest.

V. Verum difficultas est, num pecunia sive necessario ex natura sua, sive saltem per se sit objectum contractus mutui sensu antiquo

¹ Accuratiorem notionem de contractu mutui accipere potes ex l. 2. § 1 Dig. *de reb. creditis* 12,1 atque juris civilis interpretibus. „Mutui datio consistit in his rebus, quae pondere, numero, mensurâ consistunt, quoniam eorum datione possumus in creditum ire (sc. mutuum contrahere): quia in *genere* suo functionem recipiunt per solutionem (magis) quam *specie*. Nam in ceteris rebus ideo in creditum ire non possumus, quia aliud pro alio invito creditori solvi non potest.“ Videlicet natura rerum, in quibus fit mutuum, id secum fert, ut solutio debiti fiat reddendo rem acceptam non in specie (i. e. non ipsa haec individua res accepta; sic juristae intelligunt illud „in specie“), sed rem ejusdem generis.

Cur autem ita statuendum sit, ratio est haec, quia res, circa quas mutuum versatur, sunt primo usu consumptibiles; quare qui eas petit, sane non petit, ut ipsas reservet et postea reddat, sed ut consumendo iis utatur, et dein res similes in eadem quantitate et qualitate reddat. Inde autem fit, ut dici debeat, mutuum versari circa res, quae non habeant usum pretio aestimabilem a rei substantia distinctum paucis circa res steriles, infructuosas ut tales.

theologico considerati. Quidquid dicitur, id prorsus tenendum est, ut ex pecunia mutuo data foenus sine injustitia exigi possit, pecuniam debere aut generatim conditionem sterilitatis non jam habere, aut in iis circumstantiis per accidens exsistere, quae exactionem auctuarii ultra sortem traditam reddant non injustam.

VI. Hinc factum est, ut semper exstiterint modi ab Ecclesia agniti, quibus, si re ipsa adhiberi *poterant*, hominibus *licuerit* ex pecunia sine proprio labore fructum et utilitatem percipere, quum ex pecunia stricte in mutuum data id non licuerit.

Explicatio. Ad I. 1. Datam definitionem rectam esse, habes¹⁰⁹¹ ex ipso jure, quod talem contractum gratuitum mutuum vocat; insuper ex collatione cum aliis contractibus. Quodcunque enim membrum ex definitione abstuleris, alium habebis contractum.

Nam si alteri tradideris rem ut fructuosam, non similem, sed *eandem* tibi reddendam stipulaberis: et prout facis gratis, aut pro recompensatione, habes contractum aut *commodati*, aut *locationis*.

2. Aliud discrimen, quo differt mutuum a commodato et locatione, necessario oritur, idque maximi momenti: sc. in commodato et locatione res ipsa individua manet in dominio tradentis, ita ut naturaliter pereat tradenti, in mutuo res sub hac individuali forma transit in dominium recipientis seu mutuatarii, cui etiam naturaliter perit, valor autem rei, vel si mavis, ideale esse rei, quod non perit, manet apud dantem seu mutuatorem, qui proin jus habet semper rem aequivalentem recipiendi. Aliis verbis: in mutuo periculum rei est apud mutuatarium.

Ad II. Frugifera ex sese proprie est solum 1) natura et 2) labor, si tendit ad producendas res seu ad illas immutandas et humano usui magis adaptandas.

Verum labor humanus aequivalenter fructificans est etiamtum, quando tendit ad res adducendas earumque abundantiam in *certo loco* procurandam.

Labor autem humanus instrumento indiget, quo homo possit, aut quo melius possit labores praestare et utilitatem rerum inducere seu augere: quare recte etiam instrumenta hominum usui destinata frugifera dicuntur, — idque 1) quando juvant ad res ipsas producendas vel humanis usibus adaptandas, 2) etiam quando juvant ad res aliunde adducendas.

Tandem ille, qui res non consumptioni, sed aliis usibus humanis destinatas suas fecit, earum usum aliis cedens juste pro utilitate, qua cedit, compensationem postulat; quae compensatio ex annua locatione colligenda fructus *civilis* vocatur.

Ad III. Nimirum carentia rei infructuosae, cujus usus totus in consumptione vel distractione consistit, per se aestimabilis non est, sed sufficit, ut quando re uti volo, rem similem aequivalentem recipiam. Quare neque obligatio carendi seu haec libertatis restrictio pretio aestimabilis est aestimatione vere rationabiliter fundata: maxime quum periculo meo res eri-

piatur atque pro futuro tempore meo usui in tuto collocetur. Unde si cui carere re sua est aliquo sensu pretio aestimabile, non minus pretio aestimabile est liberum esse a periculo rei suae perdendae.

¹⁰⁹² Ad IV. 1. Definitionem peccati usurae sensu ecclesiastico habes ex Concilio Lateran. V. sess. 5. „Ea est propria usurarum interpretatio, quando videlicet ex usu rei, quae non germinat, nullo labore, nullo sumptu, nullove periculo lucrum foetusque conquiri studetur.“ Denzinger *Enchirid.* n. 623.

2. Hinc usura non est, si quis mutuo tradens frumentum paciscitur, ut reddatur seu secundum pretium, quod tempore redditionis habebit, seu frumentum secundum mensuram datam, etsi pretio creverit: nam quia mutuator etiam servaturus erat, non debet officio mutuandi damnum pati. — Verum neque usura est, si quis timens, ne decrescat pretium, paciscitur, ut mensura reddenda sit secundum valorem *praesentem*, si mutuans rem ipse servaturus non sit; secus est usura: nam quum hoc tempore mutuator venditurus esset frumentum suum, damnum pateretur, si solam mensuram traditam reciperet. At pacisci, ut solvatur secundum pretium summum, quod occurrerit tempore mutuationis sive sit tempus praesens sive tempus redditionis, *per se* injustum est et usura, quoniam mutuataro imponitur onus seu periculum praeter ipsius rei periculum, i. e. onus ipsi contractui superadditum. Cf. S. Alph. n. 782, La cr. n. 910.

3. Usura est, propter contractum mutui mutuataro *imponere* onus res suas apud hunc et illum emendi, idque etiam si emptor pluris non debeat emere, quam alibi emisset: S. Alph. n. 780, siquidem injusta est libertatis restrictio.

4. Usura non est, ex gratitudine exspectare, mutuatarium empturum esse res necessarias apud mutuatorem ejusve cognatos; neque est usura, recipere, quod ex gratitudine sine pacto datur, etsi intercedat quidam timor mutuatarii, ne secus sibi viam mutuum alia vice accipiendi vel retinendi occludat: modo ne mutuator id indirecte exigat quasi sibi debitum. Vide S. Alph. n. 763.

5. Usurae igitur *specificam malitiam* non in oppressione pauperis consistit, etsi quam plurimum cum illa jungatur atque in ea potissimum ejus propria malitia augeatur: nam usura etiam contra divitem exerceri potest. Quando igitur pauperum oppressio accedit, praeter malitiam injustitiae, quae ex se in usura est, aliam malitiam sive injustitiae, sive laesae caritatis, quae in gravi malo pauperi inferendo apparet, consociatam habes.

¹⁰⁹³ Ad V. Quaestio de pecuniae mutuacione hodie summi momenti est: cujus decisio ex dicendis magis colligitur. Hic solam viam quandam sternimus ad eam praeparandam. Hoc unum monebo, rationem, qua justa injustave sit perceptio lucri ex pecunia mutuo data non tam repetendam esse ex eo, utrum mutuatarius lucrum habeat necne, sed potius ex eo, utrum id, quo se privat mutuator, sit pretio aestimabile. Titulus enim recipiendi lucrum vel compensationem secundum ea, quae dixi n. 1050, peti debet formaliter non ex utilitate, quam alter ex mea actione habet, sed ex utilitate, qua ego me privavi in favorem alterius: quamquam unum cum altero saepe cohaeret ab eoque pendet. Quapropter peccatum usurae formaliter

et directe non ex eo peti debere censeo, utrum mutuum sit consumptivum, an productivum in ordine ad mutuatarium, ut aliqui putant, sed ex eo, utrum aut in genere aut pro mutuatore ex singularibus adjunctis pecunia sit quodammodo productiva, annon. Hae enim sunt rationes, cur qui tradit alteri pecuniam, compensationem petere possit sine injustitia, nec quidquam refert *quoad justitiam*, sitne mutuatarius percepturus lucrum, annon; referre utique potest quoad caritatis laesionem¹.

Ad IV. 1. Qui Ecclesiae crimini vertunt severissimas leges de usuris,¹⁰⁹⁴ quasi publico bono obstaculum creasset, nesciunt, quod dicunt. Pro temporum circumstantiis modus justus semper praesto erat ex pecunia superflua moderatum lucrum faciendi, modo ipsum lucrum in justitia fundaretur. Id licuit 1) per emptionem censuum; 2) per contractum societatis et contractum trinum: de quibus pauca noto.

2. Census emere in genere nihil est, nisi per pecuniae summam vel aliam rem traditam jus sibi acquirere quotannis certam aliquam summam recipiendi: vel emere sibi jus, quotannis ex certo aliquo objecto alieno determinatum lucrum seu pretium accipiendi.

Qui jus ad annum censum acquisivit, censualista dicitur; qui solvere debet, censuarius.

Distinguebatur census *realis* et *personalis*. Nimirum *realis* dicitur,

¹ Ille „usurae“ peccaminosae conceptus adeo constans et solemnus est in omnibus ecclesiasticis documentis, ut revera mirari debeamus, hodie ab aliquibus e numero eorum, qui aliter sentiunt, theologos veteres, praecipue scholasticos incriminari, quod usurae conceptum perverterint atque in falsa hac praeconcepta idea inhaerentes idonei non fuerint ad rectam de mutuo et de usuris doctrinam tradendam.

Ecclesiasticam doctrinam, quam falsam dici, salva fide sustineri non potest, habemus copiose expositam in literis encyclicis Ben. XIV. „*Vix pervenit*“: quas literas etsi definitionem ex cathedra esse, ex se non appareat, quippe quas S. Pontifex ad solos Italiae praesules dederit, tamen in praecipuis punctis eam sententiam, quam plane pro norma haberi Pontifex jubeat, exprimere, legenti patet; postea dein d. 29. Julii 1836 S. Officium, approbante Gregorio XVI., declaravit, illas literas *respicere Ecclesiam universalem*. Porro in iis tamquam indubitata doctrina inter alia haec proponuntur:

Ad illud *peccati genus*, quod usura vocetur, evitandum nihil conferri ex eo, „quod id lucrum non excedens et nimium, sed moderatum, non magnum, sed exiguum sit“ (ergo negatur, usurae naturam esse ex oppressivo foenore repetendam) „vel ex eo, quod is, a quo id lucrum solius causa mutui deponitur, non pauper, sed dives existat, nec datam sibi mutuo summam otiosam, sed ad fortunas suas ampliandas, vel novis coemendis praediis, vel quaestuosis agitandis negotiis utilissime sit impensurus“ (ergo negatur, usurae naturam peti ex conditione mutuatarii atque ex fine „consumptivi“, ut vocant, vel „lucrativi mutui“).

Nihilominus aliquando ex conditione mutuatarii pendere posse postea S. Pontifex declarat, num possibile sit, aliquem titulum existere, qui rem alteri creditam transferat ex contractu gratuito stricti mutui in materiam alterius contractus lucrum admittentis: negat enim „reperiri *semper*, et praesto esse *ubique* una cum mutuo *alios titulos legitimos*, vel secluso etiam mutuo, *contractus alios justos*, quorum . . . praesidio, quotiescunque pecunia, *frumentum aliudve id generis* alteri cuicumque creditur, toties semper liceat auctuarium moderatum ultra sortem integram salvamque recipere. . . . Multis in casibus tenetur homo simplici ac nudo mutuo (gratuito) *alteri succurrere*.“

Hanc autem doctrinam etiam cum recta doctrina philosophiae et oeconomicae scientiae plane congruere, tum ex dictis, tum ex infra dicendis patebit.

quando jus quotannis aliquid recipiendi respicit immediate certam rem frugiferam, quae in dominio alterius est: personalis, si nulla res frugifera adest, ex quo censualistae jus recipiendi competit, sed jus habet in solam personam, quae sive labore sive alio modo id acquirere debet, quod quotannis solvat.

Realis est aut *reservativus*, aut *designativus*. Reservativus, si jus percipiendi annuam summam fundatur in ipsa re (v. g. agro), quam censualista in censuarium transtulit: designativus, si est alia res, in quam censualista jus non habuit antea, sed nunc per designationem censuarii limitatum jus acquisivit.

Census est aut *redimibilis*, aut *irredimibilis*, redimibilis ex una parte tantum aut ex utraque, prout volente alterutro obligatio solvendi annuum censum redimi potest una solutione longe majore, aut non potest.

3. Census realis ejusque licitas solemnem approbationem accepit ex Constit. Martini V. et Calixti III. „*Regimini universalis Ecclesiae*“ eumque, si ex sola parte censuarii redimibilis erat, usque ad 7—10% pro diversis rerum adjunctis ascendere tunc potuisse, ibidem non obscure indicatur: ceterum in quantitate censûs injustitiam committi potuisse et posse, non est, quod commemorem.

4. Censum personalem ex lege naturali licere per se, habes ex S. Alph. n. 840 cum multis aliis scriptoribus. Quod autem S. Pius V. per Const. „*Cum onus*“ eum prohibuit, *positivae legis* erat propter abusûs periculum: verum eam legem tum desuetudine abrogatam esse, tum nunquam nisi pro Italia vim habuisse, videri potest apud S. Alph. n. 844 sqq.

Emptione igitur censuum antea id obtineri potuit, quod nunc pecunia mutuo pro foenore data obtinetur. Spectatâ autem pecuniae naturâ in se, hanc formam longe justiore fuisse, quam perceptionem usurae ex mutuo, patebit infra. Nihil enim est, quod injustitiam redoleat, si ex jure in rem frugiferam redundat in me perceptio annuorum fructuum vel eorum partis.

1095 5. Alius modus pecuniam utiliter impendendi habebatur per *contractum societatis*: quo ab una parte pecunia, ex altera parte industria et labor impendebatur ad certum negotium, ex quo lucrum sperabatur. Lucrum igitur certam divisionem secundum stipulationem et aestimationem justam subibat.

Quoniam autem vi contractûs societatis et lucrum manebat incertum, et periculum pecuniae datae seu sortis apud dominum erat: ille, si magis volebat, contractum aleatorium assecurationis duplicem insuper inire poterat, quo pro luero incerto majore certum sed minus lucrum eligeret, et ex ipso illo luero partem cederet, quo in alium sortis periculum refunderet. Qui contractus si singuli spectantur, naturâ suâ ab omnibus habebantur et habentur liciti, modo servetur justa aestimatio: neque dubium erat, quin cum diversis contrahentibus hi contractus iniri possent. Cum uno eodemque autem omnes tres contractus inire (*contractum trinum*), aliquibus videbatur illicitum tamquam usura palliata, imo producunt Constit. Sixti V. anno 1586: „*Detestabilis avaritiae*“, qua contractus ille trinus condemnatus sit.

Verum contractum illum ut ex natura sua illicitum Sixtus V. non damnavit; injustos modos et injustum pretium utique damnavit, neque ullus contractus illo aptior videtur ad contegendam injustam et exorbitantem exactionem, qua laboris et industriae fructus ab eo, qui pecuniam aliamve rem tradidit, omnino absorbeatur. At haec *naturam* contractûs minime attingunt. Testem hujus rei, quod nimirum contractus ille *in se* damnatus non sit, habemus Ben. XIV. *de syn. dioec.* l. 10 cap. 7 n. 4—6; S. Alph.

l. c. n. 908; Comit. *resp. moral.* l. 3 q. 12 n. 3, ubi referuntur testimonia Cardin. Tolet. et San Severino, qui hanc Sixti V. Bullam redegerant; imo decis. Rotae Rom. 3. Junii 1602.

Contractus igitur trinus modus justus esse poterat, quo aliquis ex pecunia sua lucrum faceret, ut nunc ex foenoris perceptione. Magnum autem discrimen, propter quod etiam ille contractus injustitiae incusari non poterat, in eo versabatur, quod pecunia impendebatur *vi contractûs* ad certum negotium lucrativum, atque lucrum re ipsa ex magna parte pecuniae impensae attribui debebat.

Quibus explicatis, nunc e contrario leges et judicia Ecclesiae proferam, quae circa usuras, easque etiam ex pecunia mutuo data percipiendas seu perceptas prodierunt. Quae, etsi primo aspectu antilogiam continere videantur, quasi tolerantia recentiore tempore exercita configat cum legibus anterioribus, tamen re ipsa nullam inter se pugnam habent.

Articulus II.

Leges et judicia Ecclesiae circa usuras et quodlibet foenus ex pecunia mutuo data.

§ 1.

Prohibitiones usurarum.

I. Quoniam ecclesiasticae leges in ipsa lege divina et positiva et ¹⁰⁹⁶ naturali nituntur, ante omnia colligendi sunt textus S. Scripturae de usura et foenore loquentes.

Exod. 22, 25: „Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor, nec usuris opprimes.“

Levit. 25, 35—37: „Si attenuatus fuerit frater tuus, et infirmus manu, et susceperis eum quasi advenam, et peregrinum, et vixerit tecum, ne accipias usuras ab eo, nec amplius quam dedisti. Time Deum tuum, ut vivere possit frater tuus apud te. Pecuniam tuam non dabis ei ad usuram, et frugum superabundantiam non exiges.“

Deuter. 15, 8: „Sed aperies eam (manum) pauperi, et dabis mutuum, quo eum indigere perspexeris.“

Ib. 23, 19 et 20: „Non foenerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem; sed alieno. Fratri autem tuo absque usura id, quo indiget, commodabis.“

Cf. etiam II. Esdr. 5, ubi Nehemias exprobrat tamquam crimen usuras a fratribus accipere.

Ezech. 18, 8: „Si . . . ad usuram non commodaverit, et amplius non acceperit . . . vita vivet.“

Ib. 18, 13: „ad usuram dantem et amplius accipientem: Numquid vivet? non vivet, quum universa haec detestanda fecerit; morte morietur.“

Ib. 22, 12 inter cetera scelera etiam enumeratur: „Usuram et superabundantiam accepisti . . . meique oblita es, ait Dominus Deus.“

Ex N. T. habes Matth. 5, 39—42 Christum Dom. de perfectione legis ¹⁰⁹⁷ evangelicae loquentem: „Ego autem dico vobis: Non resistere malo; sed si